Lineárna a celočíselná optimalizácia

Úvod do problematiky

Úloha o organizácii výroby 1

- Firma FarLak vyrába 2 druhy farieb: Z a V, ktoré predáva po 5 000 a 2 000 Sk/tonu
- používa 2 druhy surovín: A, B, zásoby 6t a 5t
- spotreba surovín na 1t farieb:

	Farba Z	Farba V
Surovina A	3	2
Surovina B	1	2

Úloha o organizácii výroby 2

- Aký výrobný plán má firma FarLak zvoliť, ak chce maximalizovať zisk?
- Kroky riešenia úlohy:

a) vytvorenie matematického modelu

b) riešenie modelu

c) interpretácia riešenia

d) postoptimalizačná analýza

a) Matematický model

- voľba premenných:

  x_Z= množstvo farby Z v tonách

  x_V = množstvo farby V v tonách
- zisk v tisícoch korún: $5x_Z+2x_V$
- podmienky úlohy: neprekročiť zásoby surovín

$$3x_Z+2x_V\leq 6$$
$$x_Z+2x_V\leq 5$$

- prirodzená požiadavka: $x_Z,x_V \geq 0$

Úloha lineárneho programovania LP1

$5x_Z+2x_V \rightarrow \max$ → účelová funkcia

$3x_Z+2x_V \leq 6$

$x_Z+2x_V \leq 5$

→ ohraničenia

$x_Z, x_V \geq 0$ → podmienky nezápornosti

Charakteristické: účelová funkcia aj ohraničenia sú lineárne funkcie!

Úloha lineárneho programovania LP2

$5x_Z+2x_V \to \max$

$3x_Z+2x_V \leq 6$

$x_Z+2x_V \leq 5$

$x_Z, x_V \geq 0$

Dvojice (x_Z, x_V) vyhovujúce podmienkam, sú **prípustné výrobné plány (riešenia)**

Prípustných riešení je obyčajne (nekonečne) veľa. Chceme z nich vybrať **optimálne riešenie.**

b) Riešenie úlohy LP1

dve premenné: použijeme geometrický prístup

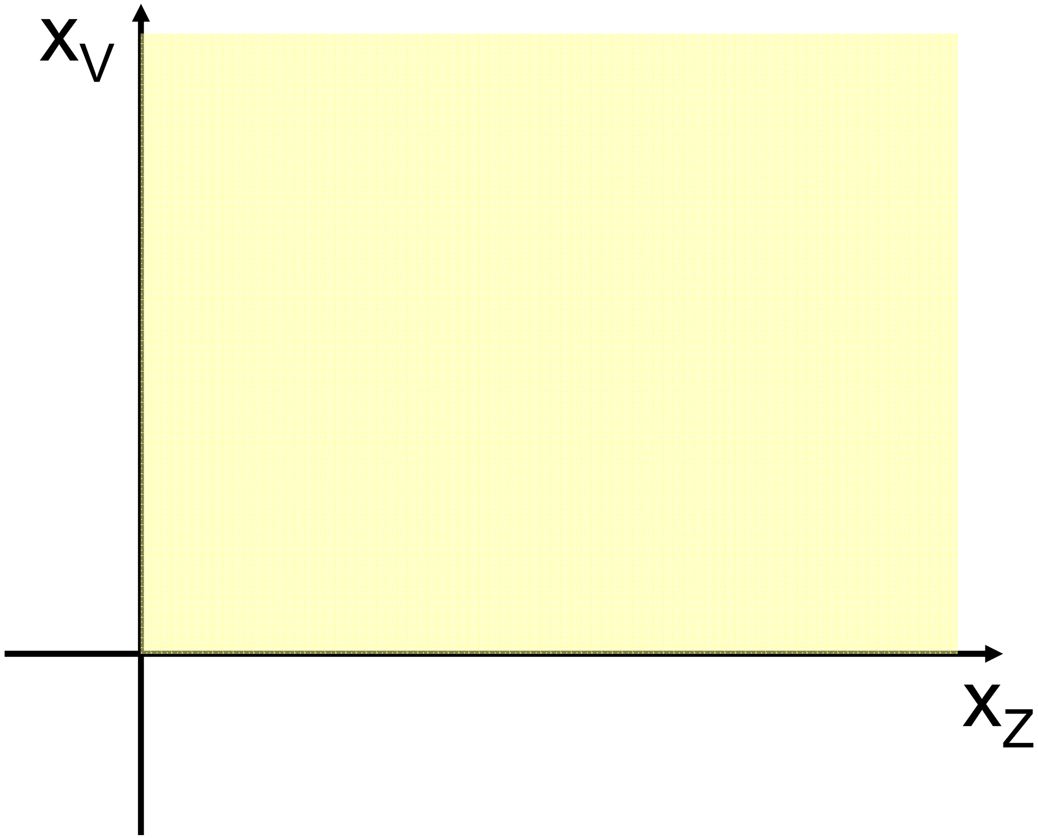

podmienky nezápornosti: budeme v prvom kvadrante

Riešenie úlohy LP2

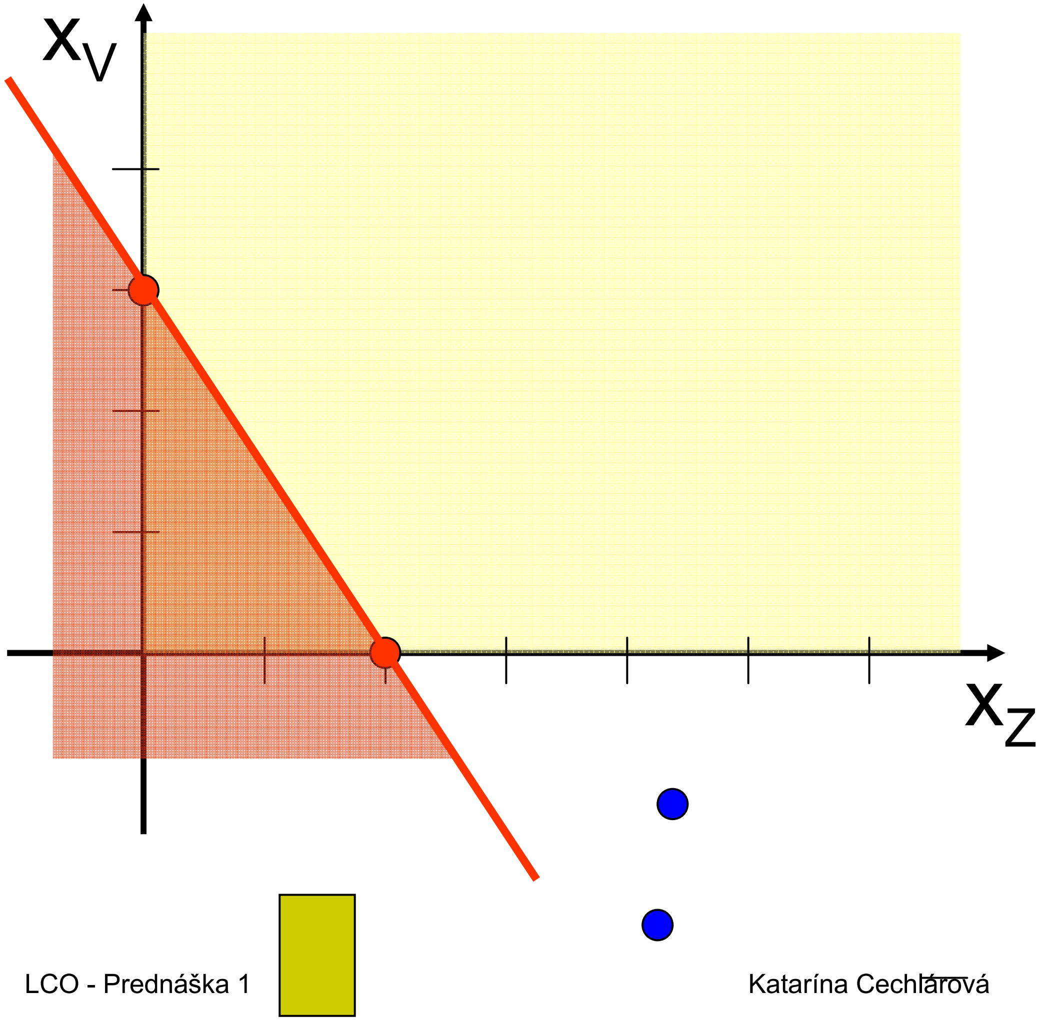

Prvé ohraničenie:

$$3x_Z+2x_V \leq 6$$

Hraničná priamka obsahuje body (2,0) a (0,3)

Nerovnici vyhovujú body vľavo od hraničnej priamky

Riešenie úlohy LP3

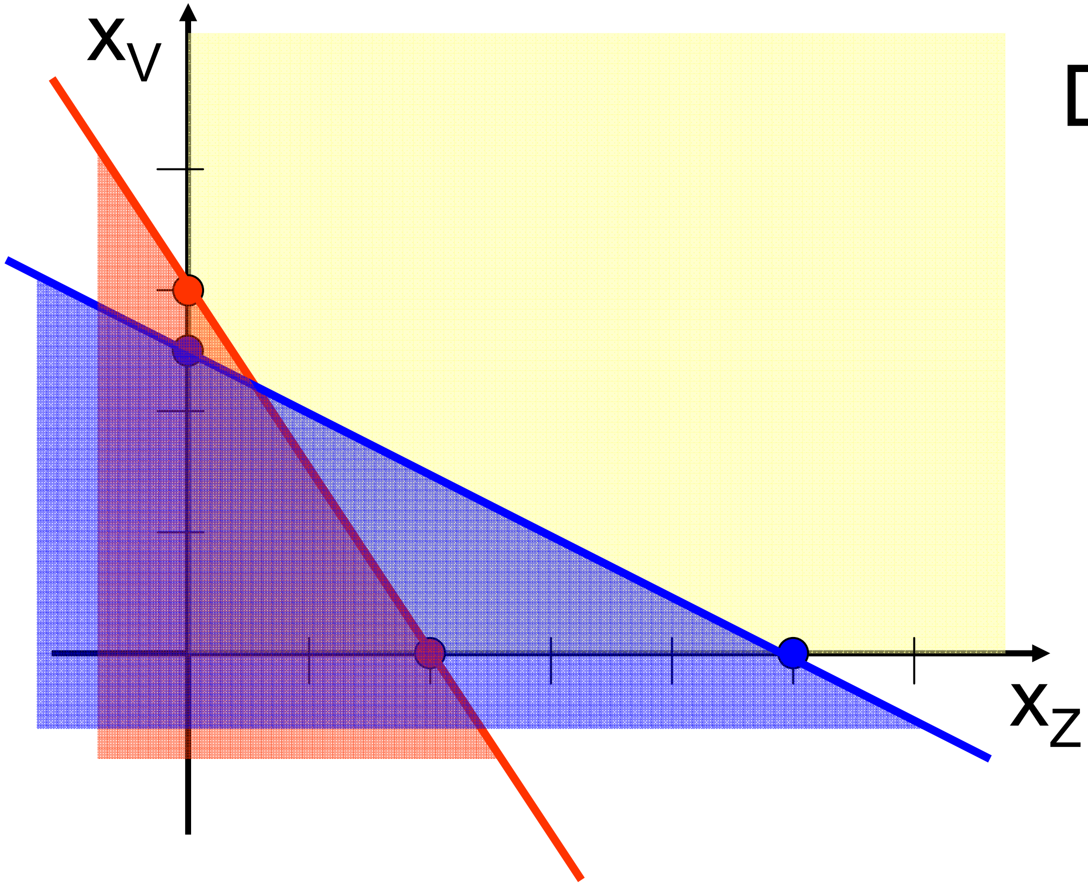

Druhé ohraničenie:

$$x_Z + 2x_V \leq 5$$

Hraničná priamka obsahuje body (5,0) a (0,2.5)

Nerovnici vyhovujú body pod hraničnou priamkou

Riešenie úlohy LP4

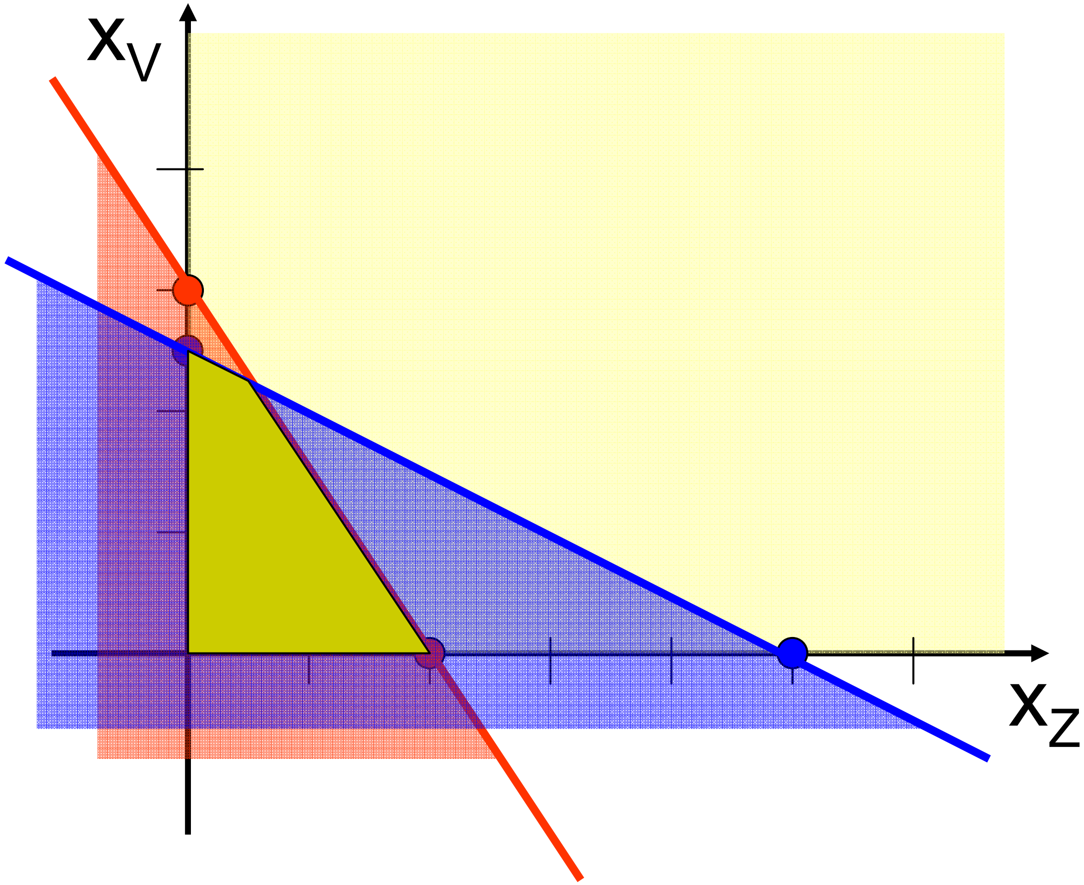

Množina prípustných riešení:
prienik

- prvého kvadrantu
- ružového trojuholníka
- modrého trojuholníka

Riešenie úlohy LP5 – hľadanie optimálneho riešenia

Účelová funkcia:

$f = 5x_Z + 2x_V \rightarrow \max$

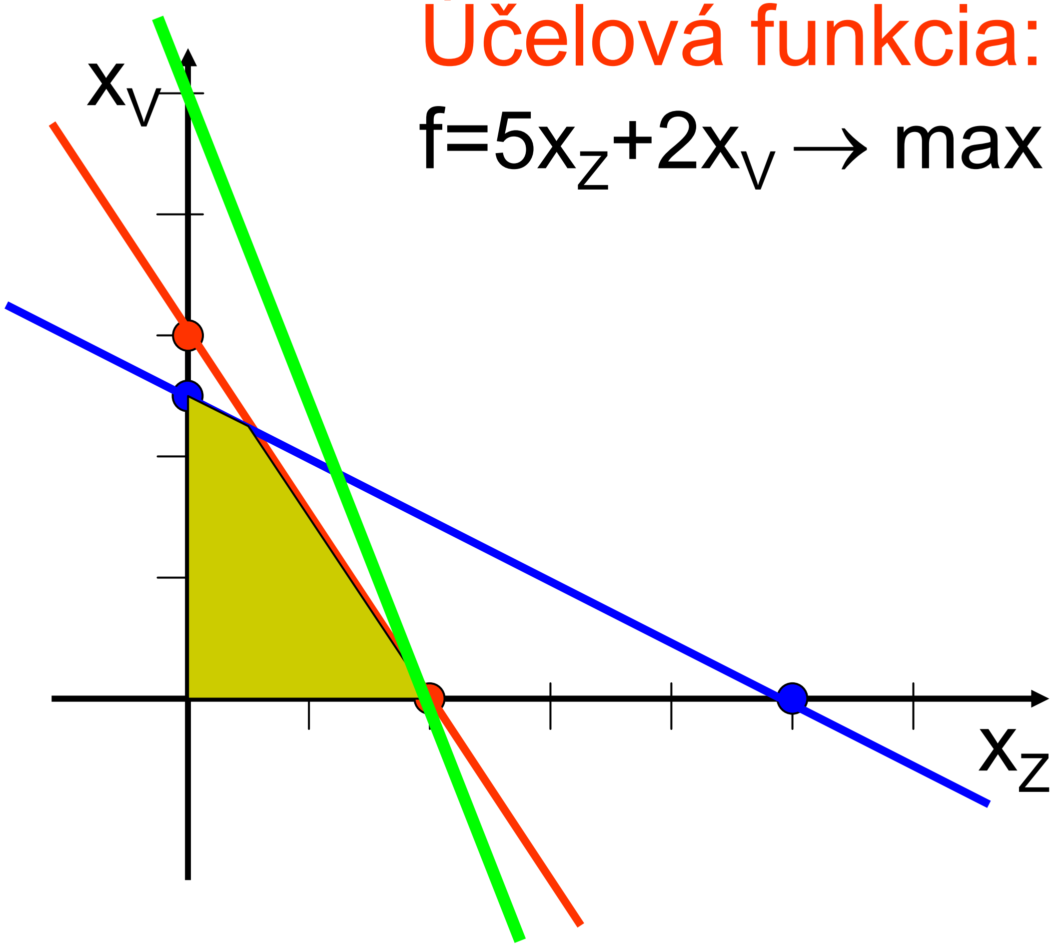

Body s tou istou hodnotou f ležia na priamke

p: $5x_Z + 2x_V = \text{konst}$

Keď sa mení f, p sa posúva rovnobežne

Riešenie úlohy LP6 – nájdenie optimálneho riešenia

Účelová funkcia:

$f = 5x_Z + 2x_V \rightarrow \max$

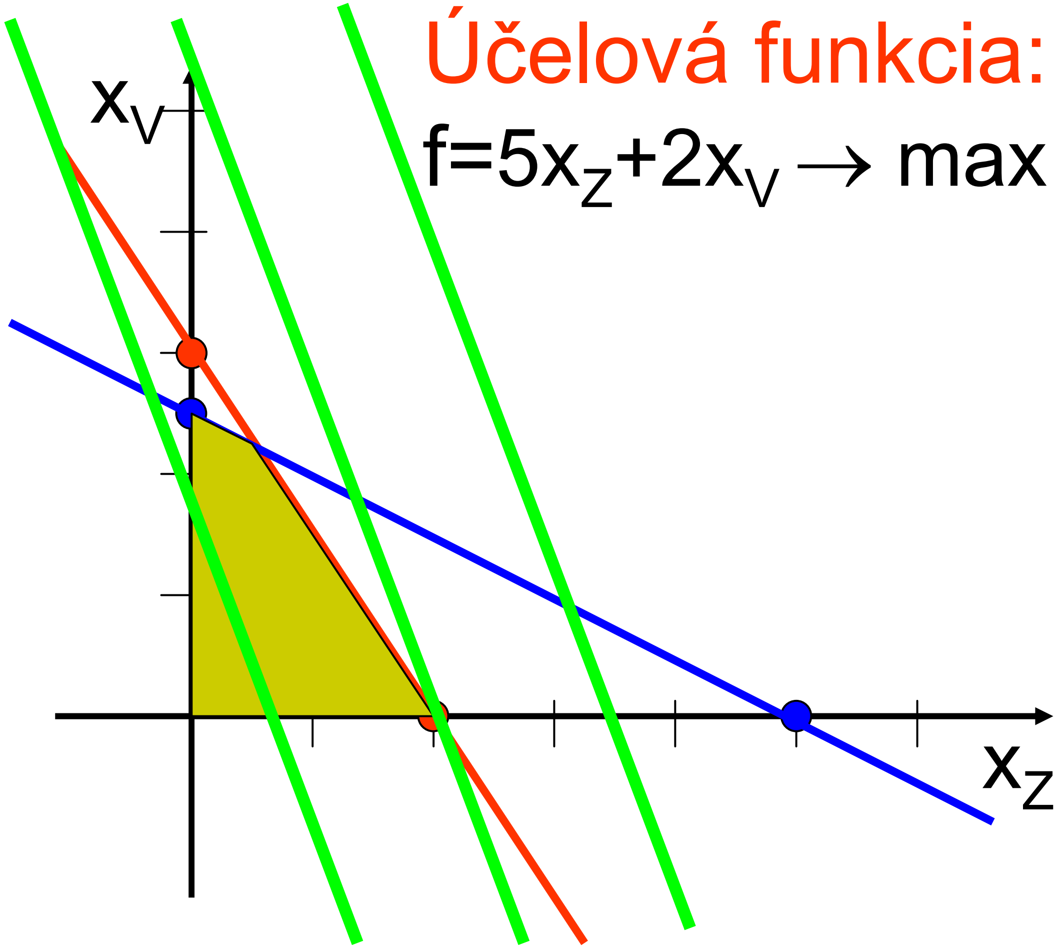

Hodnota f rastie smerom doprava

Neexistuje výrobný plán s takou hodnotou f

Oproti tejto hodnote sa f ešte môže zvýšiť

Optimálna f: posledný dotyk s prípustnou množinou

Riešenie úlohy LP6 – nájdenie optimálneho riešenia

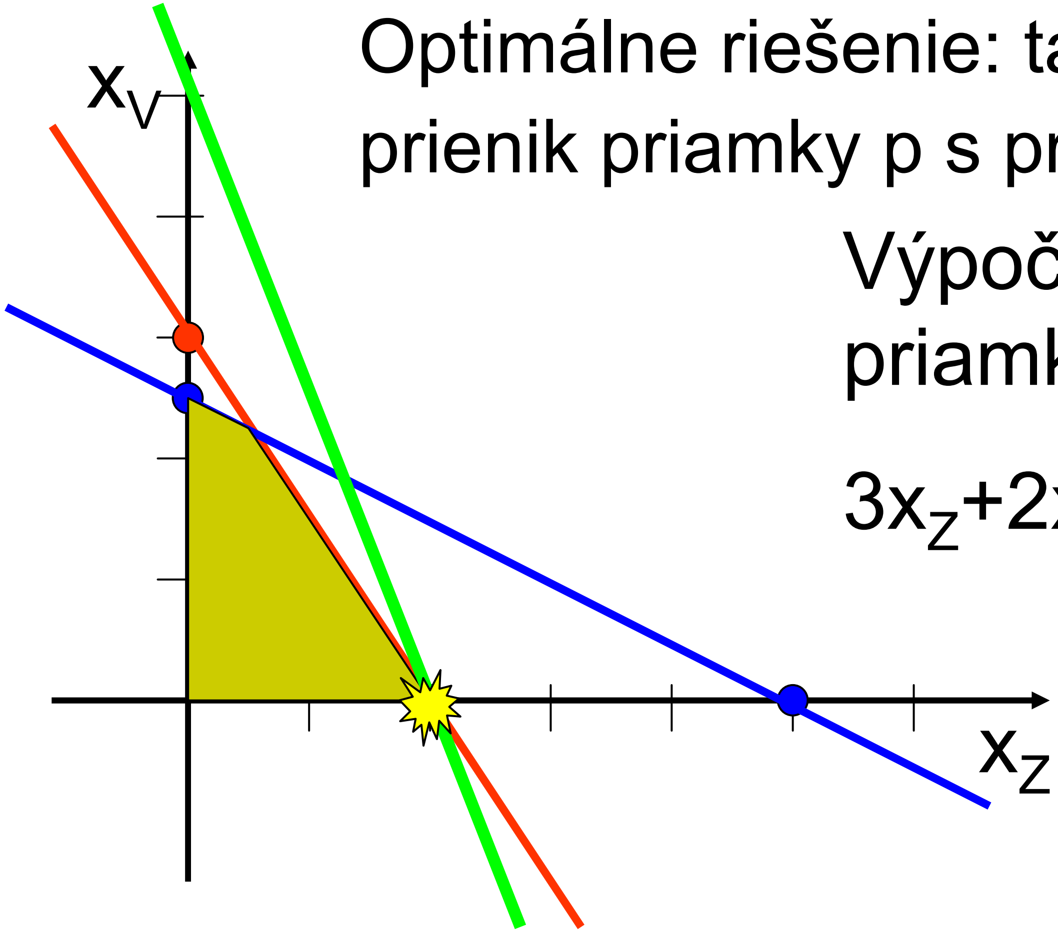

Optimálne riešenie: tam, kde je posledný prienik priamky p s prípustnou množinou

Výpočet: prienik červenej priamky a vodorovnej osi

$3x_Z+2x_V = 6 \;\&\; x_V = 0$

Optimálne riešenie: $x^{opt}=(2,0)^T$

c) Interpretácia riešenia

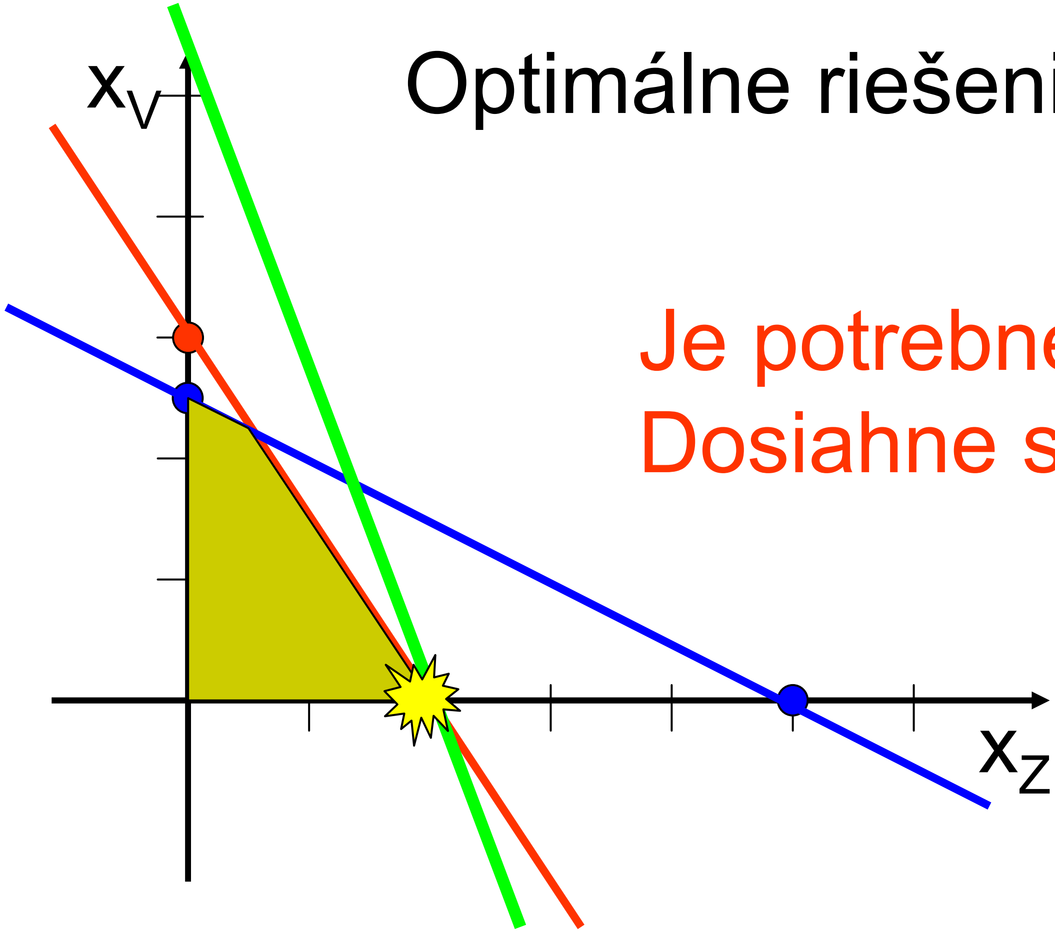

Optimálne riešenie: $x^{opt}=(2,0)^T$

Je potrebné vyrábať 2t farby Z.
Dosiahne sa zisk 10 000 Sk.

d) Postoptimalizačná analýza

Kladieme si otázky typu Čo keby?

i. sa zmenila veľkosť zásob niektorej suroviny?
ii. pribudlo nejaké ohraničenie?
iii. zmenili sa ceny výrobkov?
iv. atď.

i. Zmena zásob suroviny

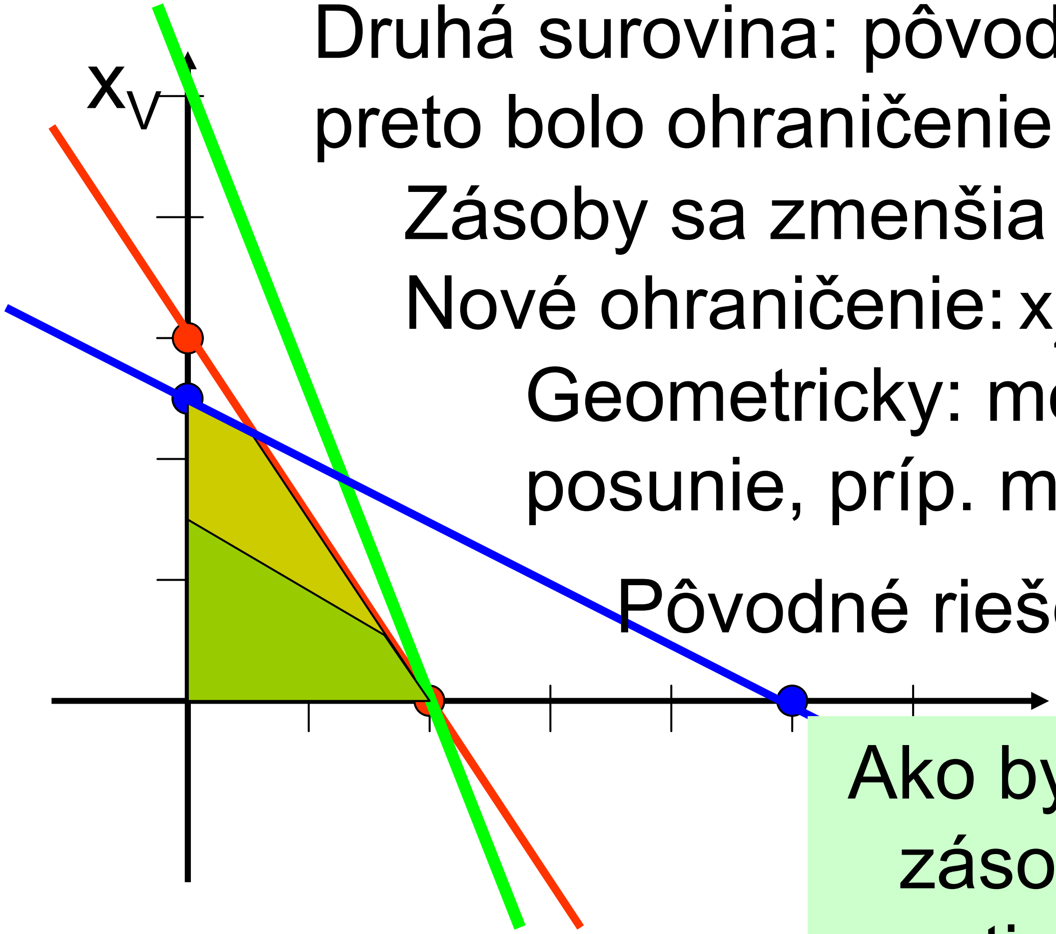

Druhá surovina: pôvodné zásoby 5t, preto bolo ohraničenie $x_Z+2x_V \leq 5$

Zásoby sa zmenšia na 3t.

Nové ohraničenie: $x_Z+2x_V \leq 3$

Geometricky: modrá priamka sa posunie, príp. množina sa zmenší.

Pôvodné riešenie ostáva optimálne.

Ako by sa museli zmeniť zásoby, aby sa zmenilo optimálne riešenie?

i. Zmena zásob suroviny

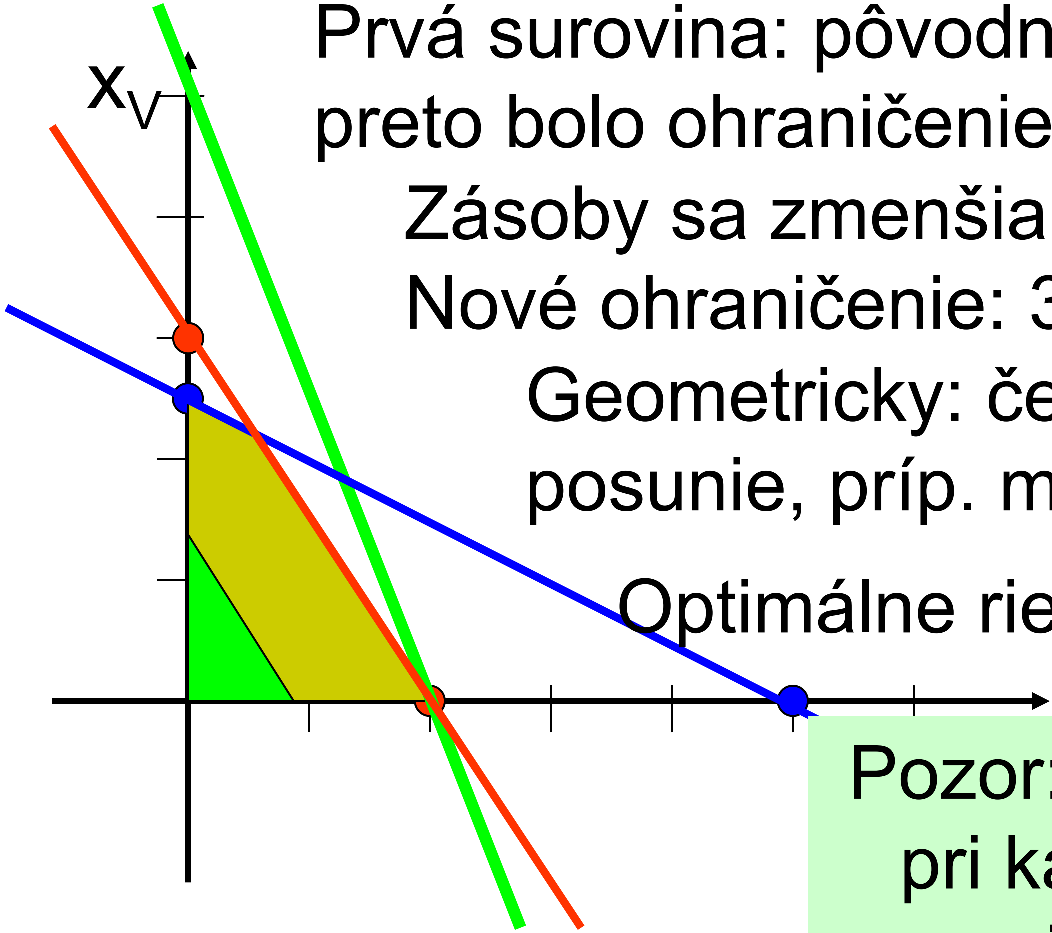

Prvá surovina: pôvodné zásoby 6t, preto bolo ohraničenie $3x_Z+2x_V \leq 6$

Zásoby sa zmenšia na 3t.

Nové ohraničenie: $3x_Z+2x_V \leq 3$

Geometricky: červená priamka sa posunie, príp. množina sa zmenší.

Optimálne riešenie sa zmení.

Pozor: optimum sa zmení pri každej zmene zásob prvej suroviny!

ii. Nové ohraničenie.

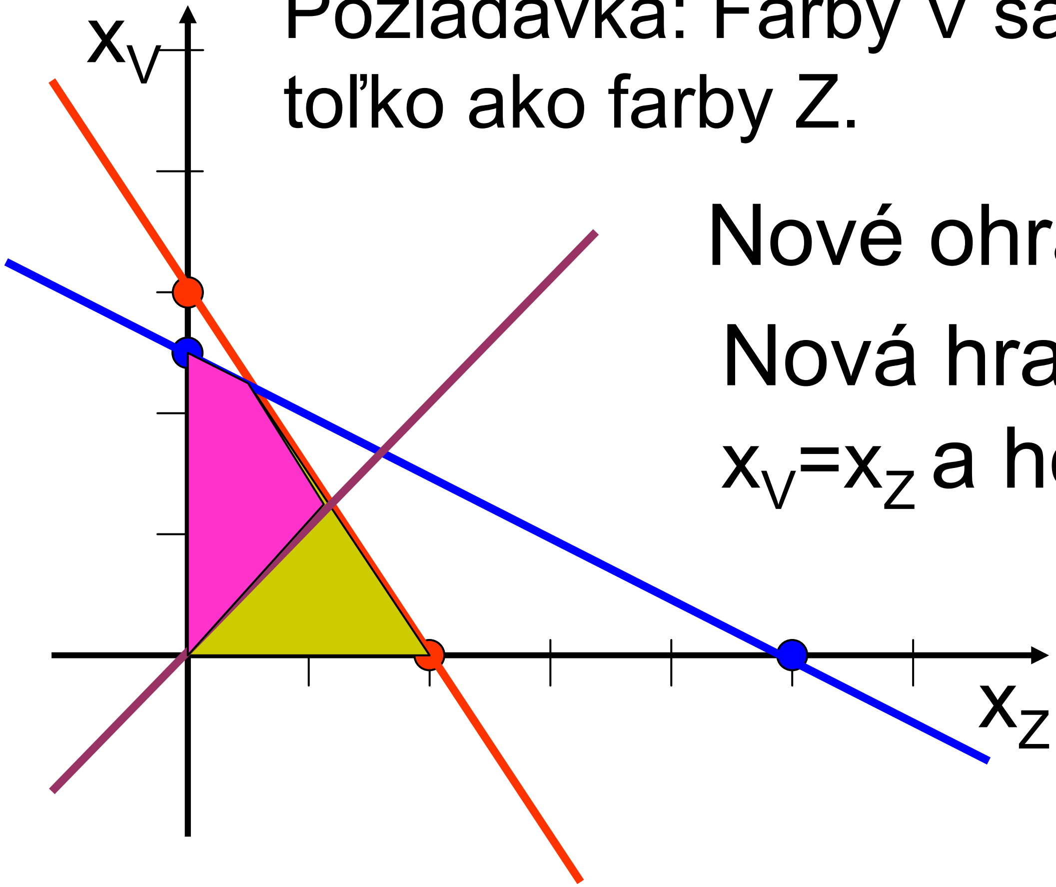

Požiadavka: Farby V sa má vyrobiť aspoň toľko ako farby Z.

Nové ohraničenie $x_V \geq x_Z$

Nová hraničná priamka $x_V = x_Z$ a horná polrovina.

Nová prípustná množina=fialová

ii. Nové ohraničenie.

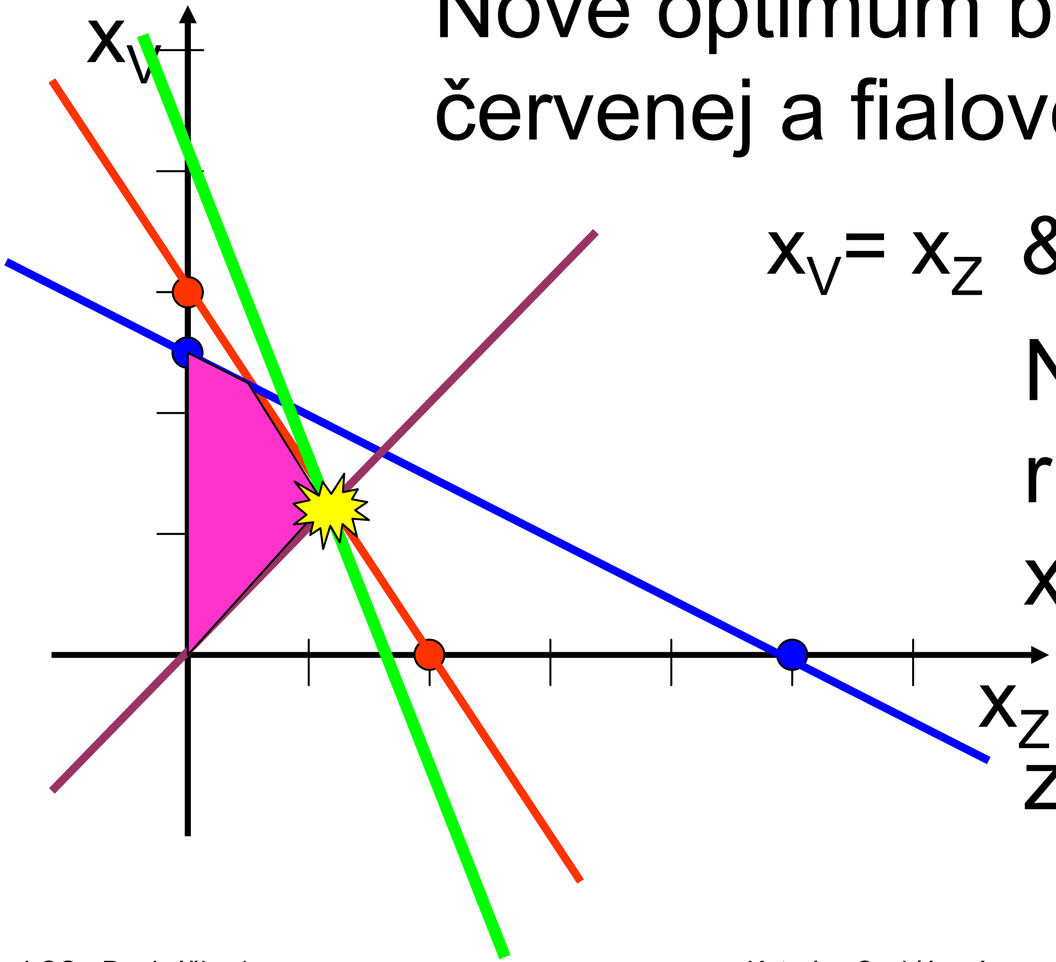

Nové optimum bude v prieniku červenej a fialovej priamky.

$x_V = x_Z$ & $3x_Z + 2x_V = 6$

Nové optimálne riešenie: $x^{opt} = (6/5, 6/5)^T$, nová hodnota zisku f = 8 400 Sk

iii. Zmena cien výrobkov

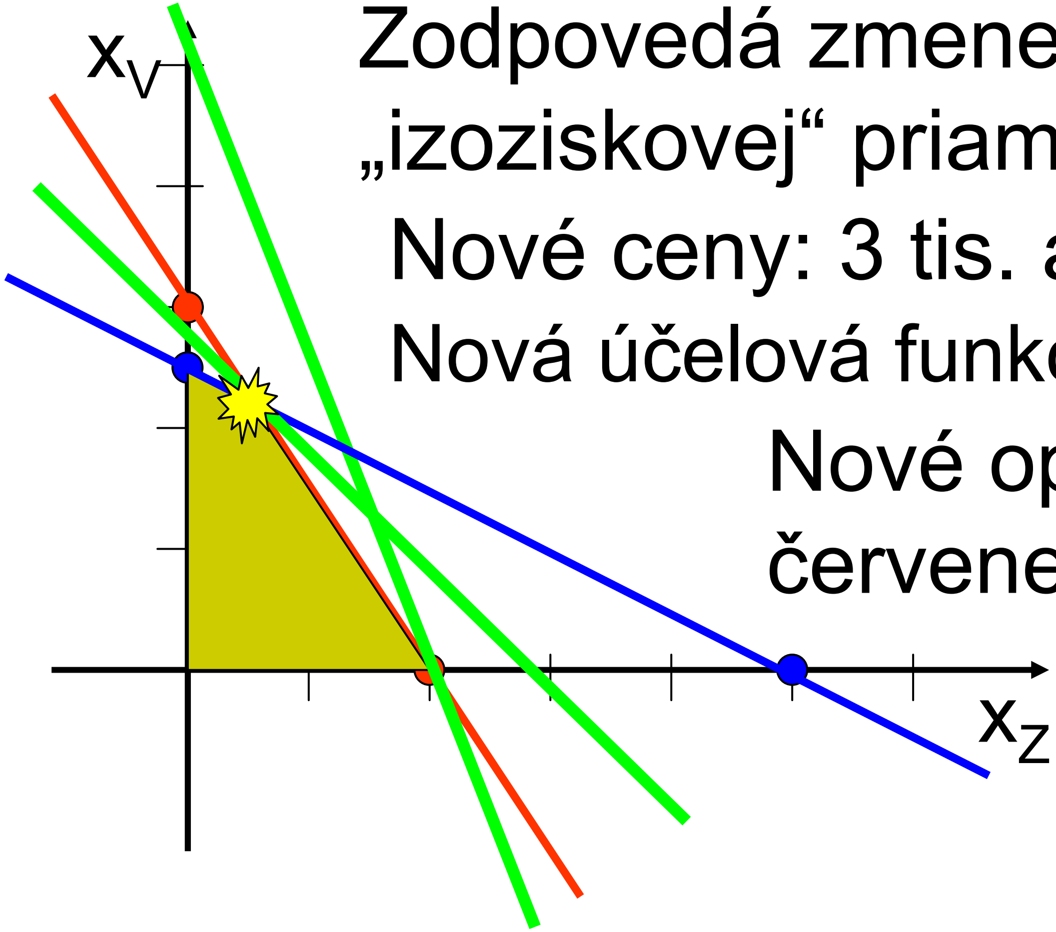

Zodpovedá zmene sklonu „izoziskovej“ priamky.

Nové ceny: 3 tis. a 3 tis. Sk

Nová účelová funkcia: $3x_Z+3x_V \to \max$

Nové optimum v prieniku červenej a modrej priamky.

$$3x_Z+2x_V = 6$$
$$x_Z+2x_V = 5$$

$$x^{opt}=(1/2,9/4)^T$$

Úloha o diéte - zadanie

- k dispozícii máme n druhov krmív v jednotkových cenách $c_1, c_2, \ldots, c_n$
- chceme zostaviť čo najlacnejšiu krmnú dávku, pričom sledujeme m živín
- jednotlivé živiny majú byť prítomné v množstvách $b_1, b_2, \ldots, b_m$
- vieme, že v jednotke j-tého krmiva je a_{ij} jednotiek i-tej živiny

Úloha o diéte – formulácia úlohy

- označme $x_1, x_2, \ldots, x_n$ množstvá jednotlivých krmív

$$c_1x_1 + c_2x_2 + \ldots + c_nx_n \rightarrow \min$$

za podmienok

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \ldots + a_{1n}x_n \geq b_1$$

$$\ldots\ldots$$

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \ldots + a_{mn}x_n \geq b_m$$

$$x_j \geq 0 \text{ pre } j = 1, 2, \ldots n$$

Dopravný problém - zadanie

- máme mlyny 1,2 a pekárne A,B,C
- chceme rozviezť múku z mlynov do pekární tak, aby
  - kapacita mlynov sa neprekročila
  - požiadavky pekární sa naplnili
  - náklady boli minimálne možné
  - dopravné náklady sú úmerné vzdialenosti a nákladu

Dopravný problém - dáta

Vzdia-lenosť	Pekáreň A	Pekáreň B	Pekáreň C
Mlyn 1	26	64	12
Mlyn 2	98	15	73

Kapacita (t)
200
500

Požia-davky (t)	100	250	300

Dopravný problém – úloha LP

- označme x_{iY} množstvo múky vezenej z mlyna i do pekárne Y

$$26x_{1A}+64x_{1B}+12x_{1C}+98x_{2A}+15x_{2B}+73x_{2C} \to \min$$

za podmienok

$$\left.\begin{aligned} x_{1A}+x_{1B}+x_{1C} &\leq 200 \\ x_{2A}+x_{2B}+x_{2C} &\leq 500 \end{aligned}\right\} \text{ nesmie sa prekročiť kapacita mlynov}$$

$$\left.\begin{aligned} x_{1A}+x_{2A} &\geq 100 \\ x_{1B}+x_{2B} &\geq 250 \\ x_{1C}+x_{2C} &\geq 300 \end{aligned}\right\} \text{ majú sa splniť požiadavky pekární}$$

$$x_{iY} \geq 0$$

Úloha o rezaní - zadanie

- máme 10 ks tyčí dĺžky 10 m
- potrebujeme
  - 12 ks tyčí dĺžky 3 m a
  - 15 ks tyčí dĺžky 4 m
- chceme: minimalizovať odpad
- riešenie ako úloha LP pomocou reznými plánov

Úloha o rezaní–rezné plány

3 ks tyčí dĺžky 3 m, 1 m odpad

2 ks tyčí dĺžky 3 m, 1 tyč dĺžky 4 m

2 ks tyčí dĺžky 4 m, 2 m odpad

Úloha o rezaní–sumarizácia rezných plánov

	3m tyče	4m tyče	odpad (m)
plán č. 1	3	0	1
plán č. 2	2	1	0
plán č. 3	0	2	2

Označme:

x_1 = počet tyčí spracovaných plánom č. 1

x_2 = počet tyčí spracovaných plánom č. 2

x_3 = počet tyčí spracovaných plánom č. 3

Úloha o rezaní–úloha LP

	3m tyče	4m tyče	odpad (m)
plán č. 1	3	0	1
plán č. 2	2	1	0
plán č. 3	0	2	2

Vzniknutá úloha LP:

$$x_1 + 2x_3 \to \min$$
$$3x_1 + 2x_2 \geq 12$$
$$x_2 + 2x_3 \geq 15$$
$$x_1,\ x_2,\ x_3 \geq 0$$

Musíme pridať podmienku x_1, x_2, x_3 celé = úloha celočíselného programovania

Všeobecný tvar úlohy LP

Definícia 1. Všeobecná úloha lineárneho programovania

$$f(\mathbf{x}) = c_1x_1+c_2x_2+\ldots+c_nx_n \to \min\ (\max)$$

za podmienok

$a_{i1}x_1+a_{i2}x_2+\ldots+a_{in}x_n \le b_i$ pre $i \in M_1$

$a_{i1}x_1+a_{i2}x_2+\ldots+a_{in}x_n \ge b_i$ pre $i \in M_2$

$a_{i1}x_1+a_{i2}x_2+\ldots+a_{in}x_n = b_i$ pre $i \in M_3$

$x_j \ge 0$ pre $j \in N_1$

$A=(a_{ij}) \in \mathcal{R}(m,n)$, $\mathbf{b}=(b_1,b_2,\ldots,b_m)^T \in \mathcal{R}^m$

$\mathbf{c}=(c_1,c_2,\ldots,c_n)^T \in \mathcal{R}^n$

Súčasti úlohy LP

$$f(\mathbf{x}) = c_1x_1 + c_2x_2 + \ldots + c_nx_n \rightarrow \min\ (\max)$$

účelová funkcia

$$a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \ldots + a_{in}x_n \le b_i \quad \text{pre} \quad i \in M_1$$
$$a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \ldots + a_{in}x_n \ge b_i \quad \text{pre} \quad i \in M_2$$
$$a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \ldots + a_{in}x_n = b_i \quad \text{pre} \quad i \in M_3$$

ohraničenia

$$x_j \ge 0 \text{ pre } j \in N_1$$

podmienky nezápornosti

Vektorový zápis úlohy LP

$$f(x) = c^T x \to \min\ (\max)$$

za podmienok

$$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \le b_i \quad \text{pre } i \in M_1$$

$$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \le b_i \quad \text{pre } i \in M_2$$

$$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} = b_i \quad \text{pre } i \in M_3$$

$$x_j \ge 0 \text{ pre } j \in N_1$$

Špeciálne úlohy LP

Úloha v štandardnom tvare (ŠT):

$$f(\mathbf{x}) = \mathbf{c}^T\mathbf{x}_1 \rightarrow \min$$
$$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} = \mathbf{b} \quad \text{pre } i \in M$$
$$\mathbf{x} \geq 0$$

Maticový zápis:

$$f(\mathbf{x}) = \mathbf{c}^T\mathbf{x}_1 \rightarrow \min$$
$$\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$$
$$\mathbf{x} \geq 0$$

Špeciálne úlohy LP

Úloha v kanonickom tvare (KT):

$$f(\mathbf{x}) = \mathbf{c}^T\mathbf{x}_1 \rightarrow \min$$

$$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \geq \mathbf{b} \quad \text{pre } i \in M$$

$$\mathbf{x} \geq 0$$

Maticový zápis:

$$f(\mathbf{x}) = \mathbf{c}^T\mathbf{x}_1 \rightarrow \min$$

$$\mathbf{Ax} \geq \mathbf{b}$$

$$\mathbf{x} \geq 0$$

Ekvivalencia tvarov úlohy LP

Veta. Všetky tvary úlohy LP sú ekvivalentné.

$f(x) \to \max \quad \longrightarrow \quad -f(x) \to \min$

$x_j \lesseqgtr 0 \quad \longrightarrow \quad x_j = x_j^+ - x_j^-, \; x_j^+, x_j^- \geq 0$

$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} = b_i \quad \longrightarrow \quad \mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \geq b_i, \; \mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \leq b_i$

Ekvivalencia tvarov úlohy LP 2

$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \le b_i$ → $\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} + s_i = b_i, \quad s_i \ge 0$

$\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} \ge b_i$ → $\mathbf{a}_i^T\mathbf{x} - r_i = b_i, \quad r_i \ge 0$

s_i, r_i = doplnkové premenné

s_i = premenná nedostatku (slack)

r_i = premenná nadbytku (surplus)

Príklad – prevod do ŠT

Kroky 1 a 2: zmeníme účelovú fukciu a pridáme doplnkové premenné

$$
\begin{aligned}
x_1 - x_2 &\to \max \\
3x_1 - 5x_2 &\leq 8 \\
-2x_1 + x_2 &\geq 4 \\
x_1 + x_2 &= 6 \\
x_1 &\geq 0
\end{aligned}
$$

$$
\begin{aligned}
-x_1 + x_2 & &\to \min \\
3x_1 - 5x_2 + s_1 & &= 8 \\
-2x_1 + x_2 & - r_1 &= 4 \\
x_1 + x_2 & &= 6 \\
x_1,\ s_1, r_1 & &\geq 0
\end{aligned}
$$

Príklad – rozklad premenných

Premennú x_2 nahradíme rozdielom

$$x_2^+ - x_2^-, \quad x_2^+, x_2^- \geq 0$$

$-x_1+x_2 \quad \to \min$		$-x_1+x_2^+-x_2^- \quad \to \min$	
$3x_1-5x_2+s_1$	$= 8$	$3x_1-5x_2^++5x_2^-+s_1$	$= 8$
$-2x_1+x_2 \quad -r_1$	$= 4$	$-2x_1+x_2^+-x_2^- \quad -r_1$	$= 4$
x_1+x_2	$= 6$	$x_1+x_2^+-x_2^-$	$= 6$
x_1, s_1, r_1	≥ 0	$x_1, x_2^+, x_2^-, s_1, r_1$	≥ 0

Oblasti aplikácií LP

- poľnohospodárstvo: výpočet krmných dávok, osevných postupov
- chemický priemysel: zostavovanie zmesí, plánovanie činnosti strojov
- doprava: prevádzka obchodného letectva, plánovanie sietí
- papierenský priemysel: optimalizácia rezania
- atď.

Niekoľko historických poznámok

- prvé myšlienky: koniec 18. stor. (Fourier,Monge)
- zač. 20. stor.: teória sústav lin. rovníc (Farkas)
- 1930: špeciálne problémy LP–dopravný a prira-ďovací, Konig a Egerváry (Maďarská metóda)
- 1941: algoritmus pre dopr. problém (Hitchcock)
- 1939: prvá práca o LP – Kantorovič (Rus)
- 1975: Nobelova cena za ekonómiu – Kantorovič a Koopmans

Súčasný vývoj lineárneho programovania

- počas II. svet. vojny a po nej: búrlivý rozvoj LP (riadenie vojnových operácií a povojnový rozvoj)
- 1947 – všeobecná formulácia LP a simplexová metóda SM (Dantzig)
- 1955 – konečnosť SM (Wolfe)
- 1972 – exponenciálnosť SM
- 1977 – elipsoidová metóda (Chačijan)
- 1984 – metódy vnútorného bodu (Karmarkar)

Obsah tohto predmetu a

- formulácia úloh LP a ich grafické riešenie
- riešenie úloh LP rôznymi variantami SM
- dualita a jej interpretácia
- úlohy celočíselného LP, ich vzťah k LP a riešenie
- primárno-duálny algoritmus a jeho aplikácia v kombinatorických optimalizačných úlohách

Požiadavky na skúšku

- zvládnuť riešenie úloh ručne aj pomocou CASSIMu
- písomná skúška:
  - formulácia úloh, graf. riešenie, simplexová metóda (15 b)
  - dualita, revidovaná simplexová metóda (15 b)
  - analýza senzitivity, celočíselné LP a PD algoritmus (15 b)
  - práca s počítačom (5 b)
- na pripustenie k ústnej skúške je nutné získať aspoň 50% bodov z písomiek
- vedieť argumentovať exaktne matematicky
- Cvičenia sú povinné, je nutné na nich ovládať látku z prednášky!

Literatúra

- K. Cechlárová – G. Semanišin: Lineárna optimalizácia, PF UPJŠ 1999,
- J. Plesník – J. Dupačová – M. Vlach: Lineárne programovanie, 1990
- Ch. Papadimitriou – K. Steiglitz: Combinatorial Optimization: Algorithms and Complexity, 1984
- R.J. Vanderbei, Linear Programming:Foundations and Extentions (Kluwer 2001), el. verzia: http://www.princeton.edu/~rvdb/LPbook/